

Łódź, dn. 24.08.2023 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

„Synteza i wstępna ocena ekotoksykologiczna wybranych C-tienyloowych pochodnych fosfonoglicyny oraz C-arylowych pochodnych N-fosfonometylo-glicyny”
wykonanej przez przez mgr inż. Dianę Rogacz

Uniwersytet im. Jana Długosza w Częstochowie

Rozprawa doktorska pt. *„Synteza i wstępna ocena ekotoksykologiczna wybranych C-tienyloowych pochodnych fosfonoglicyny oraz C-arylowych pochodnych N-fosfonometylo-glicyny”* autorstwa Pani mgr inż. Diany Rogacz została przygotowana w Katedrze Biochemii, Biotechnologii i Ekotoksykologii Uniwersytetu im. Jana Długosza w Częstochowie, pod opieką merytoryczną dr. hab. Piotra Rychtera prof. UJD oraz dr. Zbigniewa Malinowskiego z Uniwersytetu Łódzkiego.

INFORMACJE O DOKTORANTCE

Pani mgr inż. Diana Rogacz jest doktorantką Wydziału Nauk Ścisłych, Przyrodniczych i Technicznych Uniwersytetu im. Jana Długosza w Częstochowie. Autorka rozprawy jest absolwentką Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie (obecnie: Uniwersytetu im. Jana Długosza w Częstochowie), gdzie na kierunku Biotechnologia uzyskała tytuł magistra.

Pani mgr inż. Diana Rogacz posiada bogaty dorobek naukowy wyrażający się współautorstwem w 18 publikacjach z listy czasopism naukowych JCR (w 3 artykułach występuje na pierwszym miejscu wśród autorów). Imponująca jest liczba komunikatów konferencyjnych, które Doktorantka prezentowała w postaci posterów (gdzie w 24 jest pierwszym autorem) oraz komunikatów oralnych (w 3 na 11 jest pierwszym autorem). Pani mgr inż. Diana Rogacz brała udział w realizacji dwóch projektów badawczych finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki, w których raz pełniła rolę kierownika (konkurs PRELUDIUM 14, nr grantu: 2017/27/N/NZ9/02221, pt. *„Synteza niektórych pochodnych N-fosfonometyloglicyny oraz badanie ich ekotoksyczności”*), w drugim projekcie była wykonawcą (konkurs OPUS 7, nr grantu: 2014/13/B/NZ9/02418, *„Badanie ekotoksyczności oraz wstępna ocena skuteczności działania nowych różnie podstawionych układów aminofosfonowych oraz azometinowych pochodnych 5-nitrofurfuralu, jako potencjalnych herbicydów w systemach kontrolowanego uwalniania*

w *agrochemii*”). Należy dodać, że Doktorantka w okresie od 2016 do 2018 roku odbyła trzy krótkoterminowe staże naukowe na Wydziale Chemii Uniwersytetu Łódzkiego.

OCENA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Rozprawa doktorska Pani mgr inż. Diany Rogacz jest kontynuacją prac badawczych dotyczących tematyki związanej z kwasami aminofosfonianowymi rozwijanej na Uniwersytecie im. Jana Długosza w Częstochowie od roku 2005 (m. in. praca przeglądowa: *Aminoalkanephosphonates. Six decades of explorations*. Prace Naukowe Akademii Częstochowskiej im. J. Długosza; Chemia i Ochrona Środowiska, IX (2005) 29-76; pierwsza praca doktorska przeprowadzona na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym, wówczas Akademii Jana Długosza w roku 2014: „*Wybrane badania w dziedzinie kwasów aminoalkilofosfonowych*”, *AJD*, 2014, Częstochowa).

Tytułowe związki pracy doktorskiej - pochodne fosfono-tienylo²glicyny [Ar-Tn²Gly^P(OR)₂] oraz 4-aryłowe pochodne fosfonometyloglicyny (4-Ar-PMG) zostały otrzymane na drodze trójskładnikowych kondensacji aldehydów, amin i estrów. Jest to niezwykle nośna reakcja dostarczająca permutacyjną liczbę pochodnych 1-aminofosfonianowych typu N-C-P, wnosząc istotny wkład do olbrzymiej, wielotysięcznej puli opisanych do tej pory aminofosfonianów [Kafarski, P.; Lejczak, B. Aminophosphonic acids of potential medical importance. *Curr. Med. Chem.; Anti-Cancer Agents*, 2001, 1, 301–312. DOI: 10.2174/1568011013354543], często związków o wyjątkowych właściwościach aplikacyjnych [Petrov, K.A.; Chauzov, V.A.; Erokhina, T.E. *Aminoalkyl organo-phosphorus compounds. Usp. Khim.* 1974, 43, 2045–2087. DOI: 10.1070/RC1974v043n11ABEH001877].

Autorka założyła, że synteza estrów, pochodnych fosfonoglicyny modyfikowanych na atomach węgla (C), azotu (N) i fosforu (P), doprowadzi do związków z fragmentem 2-tienyłowym [Ar-Tn²Gly^P(OR)₂], czyli domniemanym lub zakładanym czynnikiem determinującym aktywność biologiczną aminofosfonianu. Powyższa hipoteza wynikała ze znanego z literatury faktu o wpływie atomu siarki na „*pro-biologiczną*” aktywność siarkoorganicznych aminofosfonianów, wykazywaną m.in. dla aminofosfonianowych pochodnych benzotiazolu, o właściwościach antywirusowych [Che, J.; Xu, X.; Tang, Z.; Gu, Y.; Shi, D. Synthesis and herbicidal activity evaluation of novel α -amino phosphonate derivatives containing an uracil moiety. *Bioorg. Med. Chem. Lett.* 2016, 26, 1310–1313. DOI: 10.1016/j.bmcl.2016.01.010], antybakteryjnych czy antyoksydacyjnych [Thaslim Basha, S.; Sudhamani, H.; Rasheed, S.; Venkateswarlu, N.; Vijaya, T.; Naga Raju, C. Microwave-assisted neat synthesis of α -aminophosphonate/phosphinate derivatives of 2-(2-aminophenyl)benzothiazole as potent antimicrobial and antioxidant agents. *Phosphorus Sulfur Silicon Relat. Elem.* 2016, 191, 1339-1343, DOI:10.1080/10426507.2016.1192629].

Rozprawa doktorska Pani mgr inż. Diany Rogacz składa się z czterech głównych części, w tym: Części literaturowej, Części doświadczalnej, Omówienia wyników oraz Spisu literatury. Praca zawiera sprecyzowany Cel i zakres oraz syntetyczne Podsumowanie. Rozprawa napisana jest na 209 stronach, jest zilustrowana licznymi schematami reakcyjnymi (33) i rysunkami (45) a wyniki badań są zestawione w tabelach (14/17).

Część Literaturowa (45 stron) pracy doktorskiej jest podzielona na podrozdziały, w tym: *Substancje aminofosfonowe* (rozdz. 1.1), *Wybrane metody otrzymywania aminofosfonianów* (rozdz. 1.2), *Właściwości biologiczne aminofosfonianów* (rozdz. 1.3) oraz *Środki ochrony roślin* (rozdz. 1.4).

Część Doświadczalna rozprawy (rozdz. 3; 16 stron), poprzedzona jest opisem celu i zakresu pracy (rozdz. 2) i zawiera podrozdziały: *Materiały wykorzystywane w pracy* (rozdz. 2.1) oraz *Metody*

wykorzystywane w pracy (rozdz. 3.2), z podziałem na Część chemiczną (rozdz. 3.2.1) i Część biologiczną (rozdz. 3.2.2). W Części chemicznej Autorka opisuje badania nad wytworzeniem tytułowych aminofosfonianów. Część biologiczna pracy dotyczy badań nad właściwościami herbicydowymi aminofosfonianów, nad ich fitotoksycznością oraz ekotoksycznością.

W pracy doktorskiej estry kwasów arylo/alkiloamino-2-tiofenylometylofosfonowych $[R^1-Tn^2Gly^P(OR^2)_2]$ otrzymano wg ogólnych procedur zawartych w literaturze [Lewkowski, 2016; Rogacz, 2018, 2019]. 4-C-arylowe pochodne fosfonometyloglicyny $[(HO)_2P(O)-CH(Ar)-NH-CH_2-CO_2H]$ Autorka otrzymała wg procedur opisanych w następujących publikacjach:

- Cal, D. A convenient synthesis of ω -[(arylophosphonomethyl)amino] alkylphosphonic and carboxylic acids via in situ-generated arylideneaminoalkylphosphonic or carboxylic acids. *Phosphorus Sulfur Silicon Relat. Elem.* **2010**, *185*, 816–824. /doi.org/10.1080/10426500902994338.
- Lewkowski, J.; Malinowski, Z.; Matusiak, A.; Morawska, M.; Rogacz, D.; Rychter, P. The effect of new thiophene-derived aminophosphonic derivatives on growth of terrestrial plants: A seedling emergence and growth test. *Molecules* **2016**, *21*, 694. DOI:10.3390/molecules21060694.
- Rogacz, D.; Lewkowski, J.; Malinowski, Z.; Matusiak, A.; Morawska, M.; Rychter, P. Effect of new thiophene-derived aminophosphonic derivatives on growth of terrestrial plants. Part 2. Their ecotoxicological impact and phytotoxicity test toward herbicidal application in agriculture. *Molecules* **2018**, *23*, 317. DOI: 10.3390/molecules23123173.
- Rogacz, D.; Lewkowski, J.; Siedlerek, M.; Karpowicz, R.; Kowalczyk, A.; Rychter, P. The effect of new thiophene-derived diphenyl aminophosphonates on growth of terrestrial plants. *Materials* **2019**, *12*, 2018. DOI: 10.3390/ma12122018.
- Rogacz, D.; Lewkowski, J.; Cal, D.; Rychter, P. Ecotoxicological effects of new C-substituted derivatives of N-phosphonomethylglycine (glyphosate) and their preliminary evaluation towards herbicidal application in agriculture. *Ecotoxicol. Environ. Saf.* **2020**, *194*, 110331. DOI: 10.1016/j.ecoenv.2020.110331.

Badania biologiczne otrzymanych aminofosfonianów dotyczyły badań nad fitotoksycznością i chwastobójczością w stosunku do reprezentatywnych roślin uprawnych, w tym jednoliściennej owsa zwyczajnego (łac. *Avena sativa* L.) oraz dwuliściennej rzodkwi zwyczajnej (łac. *Raphanus sativus*). Najwyższą fitotoksyczność wobec badanych roślin wykazały O,O-dimetylo aminofosfoniany $[R-Tn^2Gly^P(OMe)_2]$, wskazując na wpływ struktury chemicznej na stopień toksyczności względem badanych roślin (wobec oznaczanych parametrów: masy, wysokości pędów oraz długości korzeni). Wstępne badania właściwości chwastobójczych, wykazały najwyższą skuteczność herbicydalną aminofosfonianów $Ar-Tn^2Gly^P(OMe)_2$ (Ar= podstawniki metylofenylowe i metoksyfenylowe) oraz wszystkich 4-C-arylowych pochodnych fosfonometyloglicyny. Dodatkowo zbadano wpływ tytułowych aminofosfonianów na zawartość barwników asymilacyjnych oraz wpływ na mikroorganizmy testowe (Gram-ujemne bakterie *Aliivibrio fischeri*) (jedynie $Ar-Tn^2Gly^P(OPh)_2$ dla Ar = 2-MeO-Ph).

Rozdział Omówienie wyników i dyskusja (rozdz. 4) stanowi najbardziej obszerną część rozprawy (75 stron) i zawiera opis całokształtu badań związanych z syntezą i eksploracją właściwości biologicznych O,O-diestrów N-arylo, fosfonometyloglicyny $[R^1-Tn^2Gly^P(OR^2)_2]$. Analiza tej części pracy oraz Części Doświadczalnej w konfrontacji z publikacjami [Cal 2010; Lewkowski, 2016; Rogacz, 2018, 2019, 2020] prowadzi do wniosku, iż Autorka brała czynny udział w syntezie tytułowych aminofosfonianów lub w doczyszczeniu do standardu analitycznego związków pochodzących z depozytu Uczelni. Szkoda, iż Autorka nie rozbudowała fragmentu dotyczącego eksperymentów

zawieszonych. Rozprawę doktorską zamyka podrozdział *Podsumowanie i Wnioski oraz Spis Literatury*. *Spis Literatury* zawiera odnośniki do 265 prac cytowanych i przedstawiony jest w układzie numerycznym. Do pracy załączono *Spis schematów, tabel i rysunków* oraz *Dorobek naukowy*.

Niestety Autorka nie uniknęła pewnych niedoskonałości w przedłożonej pracy doktorskiej, zbyt widocznych aby je pominąć, a które z racji pełnionej funkcji jestem zmuszony przedstawić, i tak:

- Rozdział 1.1. *Substancje aminofosfonowe*: tytuł rozdziału można uznać za „mało chemiczny”.
- Rozdział 1.1.: pierwsze zdanie rozdziału powinno zawierać odnośniki do prac przeglądowych, w tym, koniecznie książki: Kukhar, V.P.; Hudson, H.R. *Aminophosphonic and amino phosphinic acids. Chemistry and biological activity*. Eds. Kukhar, V.P.; Hudson, H.R.; Wiley & Sons Ltd: Chichester, New York, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto, 2000.
- Rozdział 1.1.: brakuje wzoru ogólnego 1-aminoalkilofosfonianów, czyli związków klasy N-C-P.
- Rozdział 1.1.: str. 18, w zdaniu: *Z uwagi na sposób działania - jako antagonistów aminokwasów, wpływają hamująco na aktywności takich enzymów jak: reniny, syntazy, proteazy HIV czy białkowej fosfatazy tyrozynowej, w efekcie oddziaływując na fizjologiczną aktywność komórki [12, 13] - powinny zostać przytoczone bardziej adekwatne prace przeglądowe (np. Kukhar&Hudson, 2000).*
- Rozdział 1.2.7. *Reakcja Hirao, jako efektywna strategia syntezy pochodnych kwasów fosfonowych*: nie dotyczy lub dotyczy w bardzo małym stopniu syntezy 1-aminofosfonianów [Henyecz, R.; Keglevich, G. *New developments on the Hirao reactions, especially from “Green” point of view. Curr. Org. Synth. 2019, 16, 523-545. DOI: 10.2174/1570179416666190415110834*].
- Rozdział 1.3.: Rys. 3. - ze względu na tytuł rozdziału (nie precyzującego, że chodzi o związki klasy N-C-P) rysunek powinien być zatytułowany *Naturalne kwasy aminofosfonowe* i zawierać trzy związki - β -Ala^P, Iser^P, Asp ^{β -P}. Dlatego, problematyczna jest obecność fosfonomycyny (Rys. 4) i zupełnie niezrozumiała obecność związków przedstawionych na Rys. 9, Rys. 10 i Rys. 11b.
- Rozdział 1.3.: str. 40. W zdaniu: *Jednym z innym sposobów wykorzystania fosfonianów są ich wielowartościowe pochodne, jak np. kwas etylenodiaminotetrametyleno fosfonowy (EDTMP), (Rys. 13), - właściwym określeniem jest „wielofosfonowe pochodne”*.
- Rozdział 1.4.2. *Herbicydy aminofosfonowe – glifosat*: str. 56., po zdaniu: *Glifosat jest jedynym herbicydem, który hamuje enzym syntazę 5-enolpirogonyloszykimo-3-fosforanu (EPSPS), który jest wymagany do syntezy aminokwasów aromatycznych fenyloalaniny, tyrozyny i tryptofanu [104]* brakuje uproszczonego schematu wytwarzania EPSPS i jego wpływu na syntezę lignin.
- Rozdział 1.4.2.: str. 55, w zdaniu: *Glifosat - N-fosfonometyloglicyna, ... [100]. Jest to pochodna fosfonometylowa glicyny, o szerokim spektrum działania, która od dawna stosowana jest w uprawach, oraz jako środek osuszający, konieczny jest odnośnik do działania osuszającego.*
- Spis literatury przedstawiony jest w formie numerycznej. Pomijając mało istotne błędy techniczne i przeoczenia, napisany jest w sposób niestandardowy. I tak, poszczególne pozycje literaturowe pisane są ciągiem, z zastosowaniem przecinków oraz przedstawiając tytuły czasopism w pełnej nazwie. Taki zapis, co prawda, występuje w czasopismach naukowych np. *The International Journal of Animal Biosciences* czy *Cellulose* (pełne nazwy czasopism) ale niepotrzebne poszerzanie linii zapisu zmniejsza czytelność. Dlatego w rozprawie doktorskiej byłoby bardziej korzystnym wykorzystanie standardu *American Chemical Society (ACS)* który np. dla pracy Fieldsa [16] wygląda następująco: [16] Fields, E.K. *The synthesis of esters of substituted amino phosphonic acids. J. Org. Chem. 1952, 74, 1528–1531. DOI: 10.1021/ja01126a054.*

PODSUMOWANIE

Podsumowując po zapoznaniu się z przedstawioną mi rozprawą doktorską stwierdzam, że Pani mgr inż. Diana Rogacz wykazała się bardzo dobrą znajomością tematyki i przedstawiła solidny materiał doświadczalny. Wymienione przeze mnie niedoskonałości formalne czy językowe nie umniejszają wysokiej wartości recenzowanej pracy. Praca w pełni odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jest interdyscyplinarna, zawiera znaczne osiągnięcia naukowe, świadczy o dużej ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki oraz o umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Ja, niżej podpisany stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska Pani mgr inż. Diany Rogacz pt. *„Synteza i wstępna ocena ekotoksykologiczna wybranych C-tienylowych pochodnych fosfonglicyny oraz C-arylowych pochodnych N-fosfometylo-glicyny”* spełnia wymagania określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U z 2017 r. poz. 1789 z późn. zmianami) w związku z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U z 2028 r. poz. 1669). Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska daje podstawę do ubiegania się o stopień doktora w dyscyplinie Chemia. Wnioskuje do Rady ds. Nadawania Stopni Naukowych i Stopni w Zakresie Sztuki Uniwersytetu im. Jana Długosza w Częstochowie o dopuszczenie Pani mgr inż. Diany Rogacz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Z wyrazami szacunku

dr hab. Marcin Henryk Kudzin

Sieć Badawcza Łukasiewicz – Łódzki Instytut Technologiczny

Centrum Gospodarki o Obiegu Zamkniętym,
Grupa Badawcza Inżynierii Ochrony Środowiska
e-mail: marcin.kudzin@lit.lukasiewicz.gov.pl;
tel.: +48-42-6163121

